

BALIBAR, ÉTIENNE

**Od grčke krize do ponovnog
utemeljenja Europe?**

UČESNICI BEOGRADSKJE KONFERENCIJE:

MOHAMAD DAUD KAN, BEN JUSEF BENHEDA,
ARHIJEPIKOP MAKARIOS, SIRIL ADULA I ANTOAN
GIZENGA, BIVOGI LUJ LANSANA, DŽAVAHARLAL NEH-
RU, DR SUKARNO, HASAN II, MAHARADŽADIRADŽA
MAHENDRA BIR BIKRAM ŠAH DEVA, GAMAL ABDEL
NASER, SEJFUL ISLAM EL HASAN, JOSIP BROZ TITO

U NU, NORODOM SIHANUK, SIRIMAVO BANDARANAIKE,
DR OSVALDO DORTICOS, HAILE SELASIJE I, DR KVAME
NKRUMAH, DR HAŠEM DŽAVAD, SAEB SALAM, MODIBO
KEITA, IBRAHIM SOVEL, ADEN ABDULAH OSMAN, IBRA-
HIM ABUD, HABIB BURGIBA

PROMATRAČI: HOSE FELMAN VALORDE, MINISTAR
PROSVJETE BOLIVIJE, I HORHE GUTIJERAS ALEN-
DREBE, OPUNOMOČENI MINISTAR BOLIVIJE,
AMBASADOR EKVADORA U BONNU DR HOSE
HOAKIN SILVA, AMBASADOR BRAZILA U ŠVICARSKOJ
DE MELO FRANCO FILHO

BALIBAR, ÉTIENNE

Od grčke krize do ponovnog utemeljenja Europe?

U sljedećim bilješkama namjera mi je pokušati nastaviti razmišljanje o oblicima grčke krize, utoliko što se ona tiče cijele Europe, u pogledu njenih izvorišta kao i u pogledu potencijalnih razvoja te perspektiva što ih ona otvara pojavljivanju jedne *drukčije politike* (a time dakle i *drukčijeg državljanstva*) na ovom kontinentu u uvjetima globalne krize kapitalizma. Poći ću od shematske rasprave o dosad iznesenim tumačenjima kako bih objasnio zaigranost vlasti danas prevladavajućih u Europskoj uniji u jednoj destruktivnoj politici u kojoj nema ništa “kreativno”, a razmišljanje ću proširiti na problem što ga danas postavlja ideja “ponovnog utemeljenja” Europe ili “novog početka” na posve drukčijim osnovama – koji je, čini se, u isti mah neizbježno i tragično lišen načinâ vlastita ostvarenja.⁰¹

“Grčka kriza”: pouke i posljedice

Ovdje se namjerno moramo upustiti u pojednostavljenije. Informacija je doduše kod nas poznata daleko ispod razine koja bi bila nužna da javno mnijenje napokon procijeni učinke koje su “stezanje remena” i zahtjevi za liberalizacijom, što ih “Trojka” nameće u zamjenu za svoje uzastopne “planove pomoći”, izazvali u zapošljavanju, u gospodarskoj aktivnosti u cjelini, socijalnoj sigurnosti i javnom zdravlju, osposobljavanju mladih generacija – učinke koje bi se kod nas bez problema smatralo povijesnom katastrofom i koji za masu stanovništva (osim za bogate) stvaraju uvjete kao u doba opće krize (30-ih godina) ili rata (40-ih godina). Smatrat ću međutim poznatim da smo pratili taj razvoj, koji sam na jednom drugom mjestu, pozivajući s ostalima na “spasavanje Grčke od njenih spasitelja”, nazvao *silaskom u pakao*. Grčka, premda integrirana u europsku zajednicu već trideset godina, ali sve više i više izolirana, stupila je (na koliko dugo?) u *izvanredno stanje* na političkom i moralnom, kao i na gospodarskom planu. Činjenica da vidimo kako se u takvom stanju također razvijaju i višestruke mogućnosti nezadovoljstva te javljaju političke inicijative koje bi mogle naći odjeka u cijeloj Europi očito ima vrlo veliko značenje. Ona nam može pomoći da izbjegnemo projiciranje figure pasivne *žrtve* na grčki narod, simetrične figuri *krivca* ili *lopova* koja je omiljena dijelu europskog javnog mnijenja – sve to pod izlikom ko-

rupcijskih pojava koje doista postoje, ali nisu i jedinstvene u Europi, a profiteri od kojih se neki nalaze izvan zemlje koliko i unutar nje. Ona sama po sebi nije dovoljna da preokrene postojeće stanje stvari.

Veliko pitanje koje postavlja grčka situacija “proziavajući” europsku politiku jest zašto ova ne ispravlja svoju orijentaciju kada je jasno da ju je ona, čak i ako nije u potpunosti *izvorište* krize, samo pogoršala kako društvenim razaranjima do kojih dovode restrikcije tako i stalnim povećavanjem javnog duga: ovo dvoje je povezano jer upropašteno stanovništvo i gospodarstvo nemaju nikakvog izgleda postati solventni, a nakupljanje novog duga po prekomjernim kamatama unaprijed ubija bilo kakav gospodarski oporavak. Zbog toga Europa u Grčkoj može primijetiti da “njena” politika vodi upravo suprotno od navedenih ciljeva: zadržati Grčku u euru, omogućiti joj da provede “strukturne reforme”, izbjeći nepodnošljive gubitke svojim (javnim i privatnim) vjerovnicima koji bi, pak, sa svoje strane stvorili “sistemski rizik” za krhku strukturu međunarodnog kreditiranja itd. Takvo ustrajanje u zabludi može biti uzrokovano jedino potpunom nesposobnošću, ideološkim sljepilom i fanatizmom, protivljenjem vrlo moćnih interesa, makijavelističkim računanjem na prednosti koje se mogu izvući iz “strategije katastrofe” (kako bi rekla Naomi Klein), ili pak kombinacijom svega navedenog.

Vratit ću se na to, no prvo bih htio naznačiti dva vida tog *antagonističkog odnosa* između grčkog stanovništva i europskih država, čiji je sporazum bio nužan da se ova politika provede kao “odgovor” na bankrot grčke Riznice najavljen 2009, nakon objave o krivotvorenju javnih financija.

Prvi vid, na kojem ne možemo dovoljno inzistirati, znak je urušavanja “solidarne” zamisli europske konstrukcije (do sada održavane barem na “načelnom” planu) a predstavlja ga *intervencija MMF-a* pri sklapanju pomoći i u definiranju ustupaka za nju (obaveze Grčke da smanji javnu potrošnju, privatizira poduzeća i javnu imovinu, reformira svoj porezni sustav itd.). Istodobno s političko-gospodarskom, ova intervencija posjeduje moralnu i političku dimenziju. Ona je tim primjetnija ako je se uspoređuje s MMF-ovim intervencijama kojima on već desetljećima “spašava” države kojima prijete bankrot, podsjećajući na sukobe do kojih su doveli njegovi “planovi strukturne prilagodbe”. Alternativa se može iskazati na jednostavan način: *ili* su zemlje “sue-

rene” i “izolirane” u okviru međunarodnog monetarnog sustava koji je time stekao mehanizam za “represivno spašavanje” (uvjetovana pomoć MMF-a što virtualni stečaj pretvara u stvarnu ovisnost) *ili* se suočavaju s političkim, gospodarskim neizvjesnostima ili prirodnim katastrofama unutar jedne interesne zajednice temeljene na “osnovama” zajedničke solidarnosti (što ih eventualno mogu pratiti kontrole ili sankcije, ali koje teže minimiziranju kolektivnih rizika njihovim uzajamnim snosjenjem). Drugim riječima, ili je “normalna” situacija izoliranje od “neprijatelja” sustava, ili je to zaštita “slabe karike” unutar solidarne cjeline. Ali, u slučaju “spašavanja” Grčke, vidimo da se *unutar* eurozone primjenjuju pojmovi *izvanjske* “odgovornosti”, koje k tome (možda da bi se “opravdao” taj obrat) prati stigmatizacija i koji izbjegavaju bilo kakvu analizu izvorišta krize, umnažajući učinke dominacije (ako ne i eksploatacije) obično povezane s vanjskom financijskom pomoći. MMF nije ovdje jedini “vjerovnik”, čak ne ni glavni, ali je on taj koji koncipira i nameće strukturu hitnog kreditiranja i određuje svoje ustupke (zapravo preobrazbu gospodarskog i društvenog ustroja zemlje).

To što je ovim ponovo izašlo na vidjelo i što je dovelo do katastrofalnih posljedica već je odavno primijećeno proturječje između uspostave “jedinstvene valute” i otvaranja cijele zone neograničenom financijskom natečenju: s jedne strane je, dakle, afirmiranje kolektivne odgovornosti (vrijednost jedinstvene valute), s druge se spekulativcima cijelog svijeta otvaraju nove mogućnosti za manipuliranje gospodarstvima i europskim državama jednih protiv drugih. Kao da je nakon svojih prethodnika, “zmije” i “europskog monetarnog sustava”, svrha eura jedino u tome da poduzeća osigura od valutnog rizika i priljeva stranih kupaca, ali ne i da osujeti učinke krize ili spriječi da financijski operateri manipuliraju određenim članicama nauštrb drugih. A ovo izravno vodi do postavljanja određenih država na rub isključenja (ili da ih se prisili na “izlazak”, bez obzira na posljedice, čak iako je on “tehnički” teži i opasniji za cijeli sustav nego što je bio “izlazak iz EMZ”: sjetimo se Engleske nakon spekulacija s funtom 1992, odakle potječe Sorosevo bogatstvo). Kojih to? Nekog malog broja “zanemarivih” država ili dosta velikog broja država, uključujući i one “važne”? U načinu na koji Španjolska i Italija danas uspijevaju odgoditi primjenu istih recepata kao u Grčkoj, Irskoj ili u Portugalu možemo vidjeti da je pitanje osjetlji-

01 Sljedeći tekst, za koji bih htio zahvaliti časopisu *Lignes* što ga je prihvatio kao doprinos posebnom izdanju “Grčka budućnost neoliberalne Europe”, sastoji se od dva izvataka iz istu pa čiji sam jedan dio iznio na Forumu “Može li se preoblikovati Europsku uniju?” Ljetnog sveučilišta udruge ATTAC, u sultu 25. kolovoza 2012. u Toulouseu.

BALIBAR, ÉTIENNE
*Od grčke krize do ponovnog
utemeljenja Europe?*

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2013.

vo za cijelu europsku konstrukciju. Među PIGS postoje i “pigs” ...

Ovo dovodi do jednog drugog aspekta. Dominantni diskurs ovog trenutka (pogotovo virulentan u Njemačkoj i Finskoj) pokazuje sliku Europe podijeljene na dva tendenciozno isključiva “bloka”: *vjerovničke države* i one *dužničke*, od kojih prve neprestano subvencioniraju posljednje. U njemu se pažljivo izbjegava postaviti pitanje *tko ima koristi*, u biti, od “subvencija” koje se odlikuju sa sjevera prema jugu. Grčki su državljani, pak, skloni misliti da se iza strategije “razornog pretjeranog iskorištavanja” čiji su oni predmet (slično onome što David Harvey naziva “akumulacijom putem oduzimanja”) nalazi uglavnom volja za njemačkom dominacijom – što budi vrlo vrlo loše uspomene i sugerira zanimanje za ono što se dogodilo s njemačkim dugovima prema Grčkoj koji potječu iz nacističkog razdoblja. Mislim da ima neke, ali “iskrivljene” istine u oba scenarija koji se zapravo preklapaju.

Prikaz vjerovničkog Sjevera i dužničkog Juga (ne spominjući rasističku sliku radišnog stanovništva spram stanovništva koje uživa) tipično je ideološki jer zanemaruje bitno: funkciju banaka. Upravo one igraju na oba polja, otkupljujući javnim sredstavima dugove koji su postali nenaplativi ili primajući od ECB-a praktički besplatne linije kredita, pa ih i dalje posuđuju Grčkoj po lihvarskim stopama, što za ishod ima “deklasiranje” zemlje od strane njihovih rejting agencija. Ovdje smo u središtu eksponencijalnog razvoja *dužničkog gospodarstva* (i njegova doprinosa krizi) budući da ono podrazumijeva “podruštvljavanje” rizika od spekulacije čiji su profiti bitno privatni i omogućuje da se i dalje umnažaju profiti na osnovi odgođenog propadanja proizvodnih djelatnosti (u čemu se nalazi tajna “deriviranih financijskih proizvoda”). Grčko se stanovništvo cijedi do kraja, a njemački porezni obveznici (i drugi) plaćaju da tako bude i nadalje... ECB, očigledno, igra središnju ulogu u tom mehanizmu, jer “sindikalizira” bankarske kamate dok se pritom naplaćuje iz kolektivnih resursa (javnih sredstava, poreznih proizvoda) nužnih za njen vlastiti kapital. I nalazimo se u srcu “interesa” koji objasnjavaju zašto se strategija primijenjena na Grčku i na neke druge nastavlja unatoč “neuspjesima”, ali također i zašto je se ne može generalizirati bez ogromnih rizika.

S druge strane, čini mi se važno razumjeti članove “povezivanja” *njemačkog pitanja* i *grčkog pitanja* i razlog

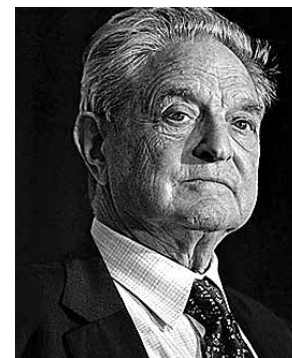
zbog kojeg će ono oslikavati sve proturječnosti koje danas u Europi postaju “antagonistične”. Važno je – pogotovo u ovom trenutku – oduprijeti se nacionalističkim obrascima koji utvrđuju kolektivne odgovornosti i tako iznova pokreću mehaniku “europskog građanskog rata” protiv kojeg je projekt europskog ujedinjenja izgradio svoj legitimitet, spajajući interese bogatih i siromašnih unutar svake zemlje na štetu zajedničke, internacionalističke borbe protiv sustava izvlaštenja. Ali, nije ništa manje važno razumjeti na kojim se *zbijskim* osnovama izgrađuje mehanizam izrabljivanja koji narode nastoji suprotstavljati jedne drugima.

Mislim da to jasnije vidimo kad razmislimo o razlozima zbog kojih su Europska komisija, njemačke i francuske vlade, sama ECB neprestano olakšavale odobravanje zajmova Grčkoj unatoč godinama poznatim “rizicima”: zato što su ti zajmovi upravo namijenjeni osiguravanju toga da Grčka i nadalje kupuje njemačke i francuske proizvode.⁰² Općenitije, ono što se stvorilo, počevši od nejednakog industrijskog razvoja i različitog početnog potencijala, sustav je koji omogućava jačanje konkurentnosti jedne zemlje na račun drugih, što toj pruža mogućnost da u te druge izvozi svoju proizvodnju, ali i svoju nezaposlenost⁰³; koristi ih, ukratko, kao regionalnu “bazu” za kretanje u osvajanje svjetskog tržišta. Unatoč svim pričama Europske komisije, ne povećava Europa kao takva svoju konkurentnost, nego neke europske zemlje, a posebno jedna od njih: u ovom trenutku Njemačka ima trgovinski suficit veći nego Kina, ali se 40% njenog izvoza ostvaruje u eurozoni, a 60% u cijeloj Europskoj uniji⁰⁴. Ova izuzetna pozicija (čemu treba dodati ogromnu komparativnu prednost koju pruža *spread* kamatnih stopa na međunarodne zajmove budući da ona danas može posuđivati po negativnim stopama (*sic*), dok stope za Grčku, Španjolsku, pa i Italiju variraju između 5 i 10 posto!) pokazuje u isti mah kako se nova njemačka moć “koristi” svojom pripadnošću Europi i zašto se radi o vrlo nestabilnoj ravnoteži: ovo implicira da se europsko unutarnje tržište ne urušava zbog restrikcije nametnute nekima i recesije koja upravo zahvaća cijelu zonu. Nažalost, jasno je da je tome jedan dio njemačke vladajuće klase – industrijalci, financijeri, gospodarstvenici, političari – kao “paradu” predvidio prinudno i ubrzano izbacivanje Grčke iz eurozone, kad se iscijedi sve što se može iscijediti, bez obzira na političke i moralne posljedice do kojih ono dovodi u ci-

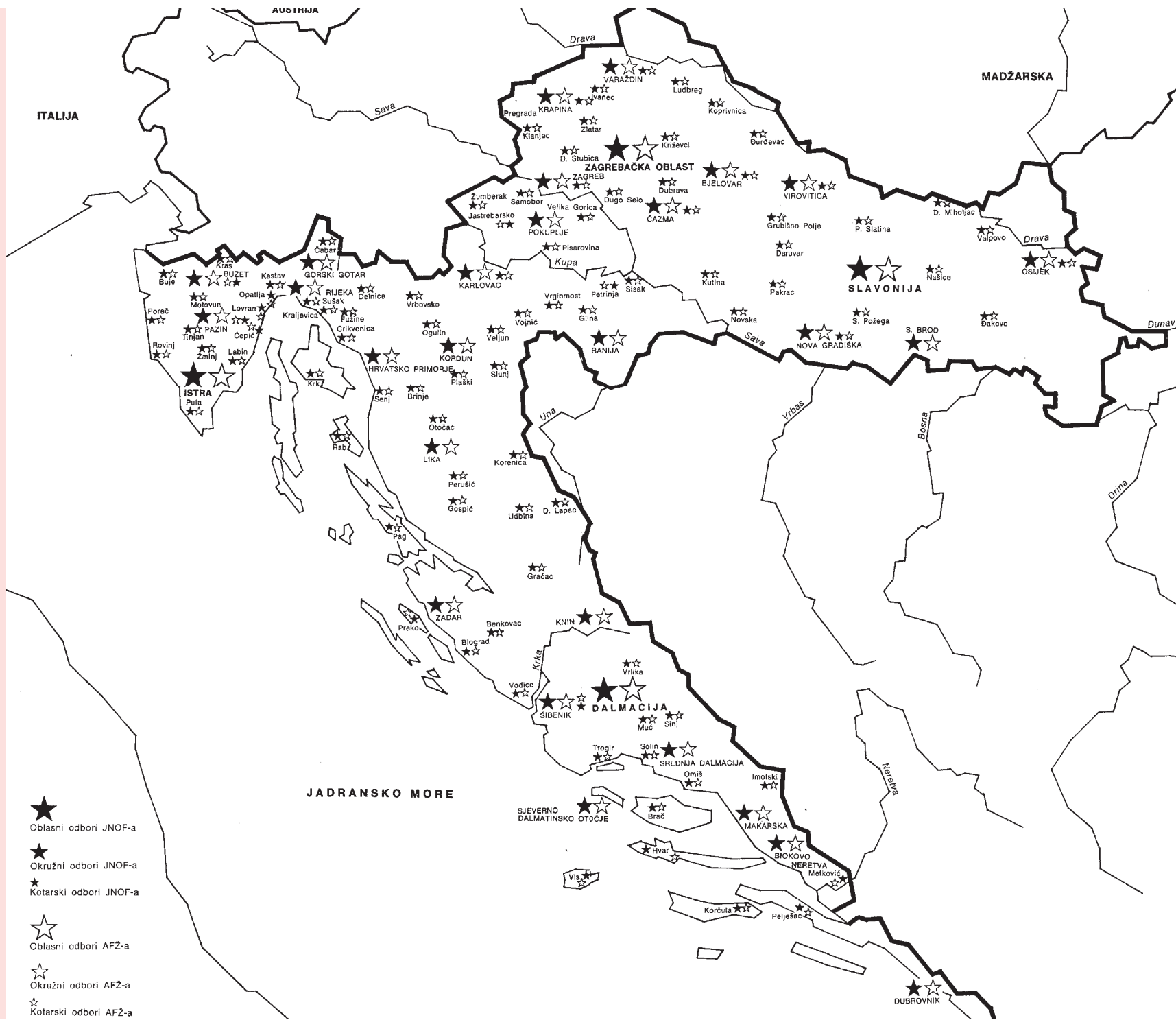
02 A pogotovo naoružanje, Daniel Cohn-Bendit upravo je na to skrenuo pažnju.

03 Pa čak, kako danas vidimo na primjeru Njemačke koja zapošljava nezaposlene tehničare iz Grčke i Španjolske, iz njih uvozi kvalificiranu radnu snagu, novi kontingent unutarnje imigracije.

04 Procjena iznesena u novinama *Figaro* od 8. veljače 2012.

George Soros

21

Organizacije JNOF-e i AFŽ-a u Hrvatskoj, godine 1944.

BALIBAR, ÉTIENNE
Od grčke krize do ponovnog utemeljenja Europe?

UP&UNDERGROUND
 Proljeće 2013.

jeloj Europi (jer bi konačno dokazala da u njoj prevladava divlja konkurencija i zakon jačeg) i *pod uvjetom* da se takva amputacija ne prelije na druge (iako je kriza nenaplativih dugova, javnih ili privatnih, danas postala kriza cijelog niza zemalja, velikih i malih).

Zaključno, moj stav nije taj da Grčka sada služi kao “probni teren” za ono što neki generički nazivaju “biopolitikom neoliberalizma”, iako je jasno da okrutna restrikcija nametnuta žrtavama spekulacije mehanički dovodi do povećanja *prekarijata* što ga je ovaj novi oblik financijskog kapitalizma ponovo počeo stvarati u posljednjih dvadeset ili trideset godina (ali kojeg je već nagovijestila pretjerana eksploatacija imigranata). Ovo je ujedno i manje ozbiljno i gore: posljedica je produbljivanja nejednakosti između sastavnica Europske unije, pri čemu se oni koji se time koriste ne mogu suzdržati da ne traže dobit sve do točke koja se nažalost ne da kontrolirati, kada im ona prijete povratnim udarom, ujedno političkim i gospodarskim. Međutim, sasvim sam uvjeren kako je Grčka (ali i Italija, u trenutku zamjene Berlusconi Montijem) služila kao poligon “diktatorskom” načinu intervencije u vlade država te kako i nadalje oslikava nametanje starateljstva stanovništvu i njegovim političkim predstavnicima od strane jedne “federalne” tehnostrukture, čija cjelina tvori ono što sam hipotetski nazvao revolucijom “odozgo”. Ili, bolje rečeno, to je njena *lokalna* primjena. No, čini mi se, ustvari, da slijed događaja upravo dokazuje nemogućnost te revolucije (što bi se moglo opisati, parodirajući Lenjina, kao nemogućnost da dominantni vladaju *bilo to kao ranije, bilo drukčije*) ujedno zato što je se ne može *generalizirati* i zato što lokalno stvara neslomljive *otpore*.

Veliko je pitanje, naravno, znati jesu li sami ti otpori sposobni otvoriti perspektivu preokreta u odnosima snaga i u samim strukturama (uključujući ovdje i *monetarnu* strukturu) koji su ishod našli u izvanrednom stanju: očigledno, to je moguće jedino ako u perspektivi nemaju to da na svoj način pridonesu *izlasku* glavnih žrtava krize izvan Unije, prema nekom kako izdvojenom tako i neodređenom “izvana”, nego da potiču na transformaciju ili na “preoblikovanje” samih osnova Unije. Primijetimo da je nova grčka radikalna ljeвица (SYRIZA), čiji je prodor na nedavnim izborima iznenadio dobar dio europskih i svjetskih “promatrača”, sa svoje strane već učinila presudni korak izloživši (suprotno od drugih struja demokratskog pokreta) nužnost pronalaz-

ženja rješenja na europskoj razini (osobito s novim pregovorima o uvjetima pomoći i o samoj strukturi dugova). Ali, iz toga ništa neće proizaći ako se i druge demokratske snage u Europi ne priključe, određujući si kao ambiciozan, možda i pretjeran, ali racionalan cilj da iz same krize Europe pronađu načine njene “revolucije” i iznađu njenu novu konfiguraciju ukoliko se pojavi kao nužna.

Može li se Europska unija ponovo utemeljiti na novim osnovama?

Pitanje koje jedni postavljaju, drugi izbjegavaju. Pitanje može li se Europa utemeljiti na novim osnovama čini mi se da se zapravo razlaže na tri potpitanja, naravno, međuzavisna: 1) Je li EU (još) održiva u svom sadašnjem obliku? 2) Može li se *reformirati*, a da se *ponovo ne utemelji* na drugim osnovama? 3) *Može li se* ponovo utemeljiti? Tko to može? Za koga i za što? Na ova tri pitanja, općenito, moji privremeni odgovori su sljedeći:

1) EU, takva kakva se je promijenila razvojem posljednjih trideset godina, kakvom su je stvorili skup ugovora, ali i prakse, odnosi snaga, politika i metoda vladavine, *nije održiva*. To znači da je sadašnja “kriza” doista strukturna. I da istovremeno ovisi i o opterećenosti unutarnjim proturječjima koja postaju “antagonistička” i o potpunoj transformaciji međunarodnog okruženja u smislu da je ono postalo protivno “mogućnosti” Europe. Ali ta dva elementa nije moguće stvarno izolirati, jer “struktura” europske konstrukcije nikada ni sama nije bila ništa drugo nego *odnos* između unutarnjih proturječja (određenog načina da ih se ustanovi i da se njima upravlja) i jedno geopolitičko mjesto koje mijenja narav i fluktuiraju sukladno uzastopnim “okolnostima” razvoja kapitalizma. Strukturna priroda krize sve se više i šire prepoznaje i obznanjuje. Možda malo previše glasno, jer je jasno da je to i prilika za pritisak i ucjenu... Ne treba proricati ovaj ili onaj modalitet, ovu ili onu brzinu urušavanja ili rastakanja, ali čini mi se izvjesno da sadašnje strukture, neodvojive od određenih političkih orijentacija, ne omogućuju rješenje. Što vodi do druge točke:

2) EU se ne može reformirati bez pravog novog utemeljenja. Ali i sam je taj pojam dvosmislen. Ono što je bjelodano zastarjelo čuvena je “metoda Monnet”, koju se često prikazuje u smislu pravog *lukavstva povijesti*:

European Central Bank

“Europa napreduje sa svojim krizama”, protivno namjerama ili očekivanjima onih kojima je povjereno vladanje njome i samih njenih naroda, ali ona na kraju uvijek ide naprijed, i to u *istom smjeru*, onome koji se podrazumijeva u utemeljiteljskim odlukama – naime, upotrebi zajedničkih gospodarskih interesa da bi se došlo do jedne postnacionalne političke formacije. Vrlo malo ljudi još uvijek vjeruje u mogućnost upotrebe procedure te vrste kako bi se Europa “spasila” iz bezizlaznog položaja u koji je zapala otkako se financijska kriza 2008. pretvorila u krizu europske valute s obzirom na hitnost *političkih* odluka koje treba donositi i oštra *razilaženja* do kojih dovede te odluke.

No, ono što je ne manje nemoguće zbog drugih razloga “revolucionarna” je metoda, takva kakvu danas uporno zagovaraju razni *think tankovi* i dio političkog *establišmenta* (posebno u Njemačkoj, ali i u Italiji), a kojoj se naravno protivi priznato ili nepriznato suverenističko usmjerenje (osobito utjecajno u Francuskoj): to je ono što se naziva “federalni skok”, odnosno prisilno postavljanje vlade koja bi mogla zauzdati monetarnu i financijsku krizu i usmjerenje je na to da si sve europske zemlje nametnu zajedničku “disciplinu” u pogledu javne potrošnje. Jer ova “federalna” centralizacija zapravo poprima oblik prave *revolucije odozgo*, koju ne prihvaća, a još manje zahtijeva velika većina europskih naroda. Ona je antitetična s obećanjima, pa čak i usmjerenjima sadržanim u ideji o “europskom državljanstvu” ili *Europi građana*, i nema nikakvog izgleda postati “legitimna”, bez obzira na jačinu pritisaka koji se upotrebljavaju.

Bilo bi dakle potrebno da europski državljani u cjelini i njihovi glasnogovornici u ujedinjenoj javnoj sferi na neki drugi način, s osloncem na kolektivnoj analizi, ponovo utemelje *proces* koji su doveli do zastoja i implozije “europskog projekta” i što iz te analize oslobađa većinski prihvatljive alternative, a raspolaže i političkim sredstvima za njihovu provedbu. Neuvijeno, jedan drukčiji tip “revolucije”, ali ovaj put “odozdo”.

3) No da li je takva perspektiva vjerojatna? Reći ću da je ne treba isključiti, a kamoli odustati od njenog promicanja, jer bi suprotne mogućnosti – u rasponu od razdruživanja EU do otvorenog sukoba između njenih bivših članica – bile pogubne za europsko stanovništvo. Ne treba međutim tajiti sebi da su okolnosti koje bi mogle promicati njenu nužnost izuzetno rizične, jer se oslanjaju na izazov po kojem bi daljnje pogoršanje krize moglo dovesti do reakcije konstruktivne solidarnosti masivnih razmjera prije negoli do njene suprotnosti: preplavljenosti očajem i težnji za prihvaćanjem “ekstremnih” suverenističkih pozicija koje su danas pod raznim etiketama glasne u svim europskim zemljama. A proturječnosti koje treba riješiti gotovo su nepremostive: one pretpostavljaju da nam uspijeva izdvojiti neki zajednički interes nacija, a naročito antagonističkih klasa (jer se Europa neće stvoriti nekom “manjinskom” revolucijom, čak ni *protiv* interesa neke značajne manjine njenih “organskih” klasa). No klase su danas u isti mah *polarizirane* oblicima kapitalističke globalizacije, dodatno naglašenima krizom, a iznutra podijeljene između kontinentalne hegemonije i premještanja ili seljenja na strani kapitala i međunarodne solidarnosti i nacionalne zaštite ili strategije pojedinačne obrane na strani rada. Osim toga, trebalo bi izmisliti političku formu (ne samo pravnu) koja “kombinira” društveni autoritet i sposobnost vladanja u nesigurnom vremenu s maksimalnom širinom demokratskog sukobljavanja i izražavanja heterogenih težnji europskog društva – samog uvjeta legitimnosti. Vidimo da “zajednički program” *europske partije* ili demokratskog pokreta za ponovno utemeljenje Europe na novim osnovama nije nadohvat ruke. Ne gubimo stoga vrijeme radeći na njemu.

S francuskoga preveo Zlatko Würzberg